

მაგდა მემანიშვილი

ასოცირებული პროფესორი, ჟურნალისტიკის დოქტორი
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

საგამოძიებო ჟურნალისტიკის განვითარების ტენდენციები საქართველოში

Abstract

*The aim of the research is to study the development trends of **investigative journalism in Georgia**. During the research, six experts related to investigative journalism were interviewed using the semi-structured interview method. The data were analyzed using the quantitative method of content analysis. According to the results of the Research journalistic investigations are no longer produced and published in online Media in Georgia. Investigative journalists teams on so-called opposition TV channels often produce revealing stories, although their credibility and quality are in doubt. Nevertheless, the existence of opposition television stations is crucial for maintaining a **pluralistic media environment** and monitoring the Government. There are only few Media organizations in Georgia that are free from the influence of political and financial groups and prepare journalistic investigations. Most of these small organizations are concentrated in the capital, while the regions suffer from a shortage of investigative journalistic materials. The main reasons for the weakening of investigative journalism are the lack of financial and human resources, the recruitment and outflow of already scarce journalistic personnel in government agencies and commercial institutions, the change of media landscape - due to the **development of digital technologies** newsrooms prefer short, descriptive and fast coverage of shallow facts. Maintaining the status quo in the long run can undermine the impartial and influential journalistic investigation in Georgia, which will be detrimental to the media environment and the **democratic process** as a whole.*

საკვანძო სიტყვები: საგამოძიებო ჟურნალისტიკა, პლურალისტური მედიაგარემო, ციფრული ტექნოლოგიები, დემოკრატიული პროცესები და მედია

შესავალი

წინამდებარე კვლევის მიზანია საქართველოში საგამოძიებო ჟურნალისტიკის ტენდენციებზე დაკვირვება.

რა არის საგამოძიებო ჟურნალისტიკა

გამომძიებელი ჟურნალისტი არის ადამიანი, რომლის პროფესია სიმართლის დადგენა და შეცდომების იდენტიფიცირებაა. ასეთი სახის საქმიანობას საგამოძიებო ჟურნალისტიკა ეწოდება

და განსხვავდება პოლიციელის, ადვოკატების, აუდიტორებისა და მარეგულირებელი ორგანოების, ერთი შეხედვით, მსგავსი საქმიანობისგან, რადგან არ არის შეზღუდული სამიზნე ჯგუფებით, იურიდიული დაფუძნების ფორმით და, როგორც წესი, ფინანსდება მედიაორგანიზაციების მფლობელების მიერ¹. სიმართლის ძიება - საგამომიებო ჟურნალისტიკის უმთავრესი მახასიათებელია, მისი ბუნებაა. სიმართლის ძიება (ფაქტის პოვნა და დადასტურება) გულისხმობს მნიშვნელოვანი მოვლენების კვლევას, ჟურნალისტიკის მიერ ამბის სტანდარტული გაშუქებაზე უფრო შორს წასვლას და მოვლენის არსის წვდომას² ...

საგამომიებო ჟურნალისტიკის ერთ-ერთი უმთავრესი მახასიათებელი პოლიტიკური და ფინანსური ჯგუფების ზეგავლენისგან დამოუკიდებლობაა. აშშ-ს მისურის ჟურნალისტიკის სკოლის პროფესორის სტივ ვეინბერგის თვალსაზრისით, საგამომიებო ჟურნალისტიკა არის „ჟურნალისტიკის პირადი ინიციატივით გაშუქებული, გამოკვლეული პროდუქტი, რომელიც ეხება მკითხველის, მსმენელისა და მაყურებლისათვის საინტერესო თემებს. ბევრ შემთხვევაში შუქდება და გამოკვლეულია ისეთი ამბები, რომელიც სურთ, რომ გაუხმაურებელი დარჩეს“³

გამომიებელ ჟურნალისტთა კონსორციუმის ერთ-ერთი რედაქტორი, ანალიტიკური გამოცემა „კოლუმბიის ჟურნალიზმის მიმოხილველის“ ყოფილი თანამშრომელი, ბიზნესისა და ფინანსების სფეროში მომუშავე მკვლევარი დინ სტარკმენი აღნიშნავს: „სარისკო, სტრესული, ძვირადღირებული და რთული, (საგამომიებო ჟურნალისტიკა) მრავალწლიანი წინააღმდეგობას აწყდება ახალი ამბების ორგანიზაციებში და გამოცდას უწყობს ბიუროკრატების, ფინანსური მენეჯერებისა და ინტერნეტ-სპეციალისტების მოთმინებას“⁴

პოზიტიური ცვლილება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზანია, რისკენაც საგამომიებო ჟურნალისტიკა ისწრაფვის. პოლიტიკოსების გადადგომა, თაღლითების ციხეში გაშვება, საჯარო პოლიტიკის შეცვლა, სოციალური და სხვა პირობების გაუმჯობესება - ასეთი პრეცედენტების დროს საზოგადოება ყველაზე კარგად ხედავს ჟურნალისტიკის, როგორც მოდარაჯე ძაღლის, ძლიერებას⁵.

საგამომიებო ჟურნალისტიკის კიდევ უფრო შორს მიმავალი მიზანი ინფორმირებული საზოგადოების შექმნაში მონაწილეობა და დემოკრატიული პროცესების ხელშეწყობაა. „საგამომიებლო ჟურნალისტიკას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ინფორმირებული დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებისათვის. ის მოქალაქეებს გონივრული გადაწყვეტილების მიღებაში ეხმარება. ამას გარდა, გავლენიან ადამიანებს შორის მომხდარ შემთხვევებსაც აკონტროლებს; მთავრობასა და ბიზნესორგანიზაციებს კი თავიანთი ქმედებების

¹ De Burgh, H., Bradshaw, P., Bromley, M., D'Arcy, M., Gaber, Ivor., Greenslade, R, MacFadyen, G. (2008). *Investigative Journalism. London and New-York: Routledge, Taylor and Francis Group* (pp. 10-11).

² Forbs, D., (2005). *A watchdog's guide to investigative reporting A simple introduction to principles and practice in investigative reporting. Johannesburg: Konrad Adenauer's Stiftung* (pp.5-6)

³ Weinberg, S. (1996). *The Reporter's Handbook: An Investigator's Guide to Documents and Techniques. New York: St. Martin's Press*

⁴ Strakman, D. (2014). *The Watchdog That Didn't Bark: The Financial Crisis and the Disappearance of Investigative Journalism. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press* (pp.32-33)

⁵ Forbs, D., (2005). *A watchdog's guide to investigative reporting A simple introduction to principles and practice in investigative reporting. Johannesburg: Konrad Adenauer's Stiftung* (pp.5-6)

გამო ხალხის წინაშე ამგარიშვალდებულს ხდის“⁶.

მაშასადამე, ტერმინ „საგამომიებო ჟურნალისტიკაში/„ჟურნალისტურ გამომიებაში“ ჩვენ ვგულისხმობთ ისეთ პროცესს,

- ✓ რომელიც ჟურნალისტის პირადი, ან/და ფინანსური თუ პოლიტიკური გავლენიან ჯგუფებთან აფილაციის არმქონე რედაქციის ინიციატივით მიმდინარეობს და რა დროსაც დაცულია მიუკერძოებელი, პატიოსანი, დაბალანსებული, მრავალმხრივი გაშუქების სტანდარტი,
- ✓ რომლის უახლოესი მიზანია სისტემური ხარვეზების, ძალაუფლების არამიზნობრივი გამოყენების, კორუფციისა და ადამიანის უფლებათა შემლახველი ფაქტების მხილება,
- ✓ რისი საბოლოო და შორს მიმავალი მიზანაც პოზიტიური ცვლილება, ინფორმირებული საზოგადოების შექმნა და დემოკრატიული პროცესების ხელშეწყობაა.

საგამომიებო ჟურნალისტიკა საქართველოში

ხელისუფლების გადაცდომების გაშუქებისა და ადამიანის უფლებათა დარღვევის ფაქტების შესახებ ჟურნალისტური მასალების მომზადების ტრადიციას ქართულ მედიაში საფუძველი ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში ჩაეყარა, რაც 1921 წლამდე, საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამდე, გაგრძელდა. საბჭოთა საქართველოს სამოცდაათწლიანი ისტორიის განმავლობაში, როდესაც არ არსებობდა პრესის თავისუფლება და ჟურნალისტების უმთავრესი ფუნქცია ხელისუფლების საქმიანობის პროპაგანდა იყო და ამ პერიოდში საგამომიებო ჟურნალისტიკა, ბუნებრივია, ვერ იარსებებდა.

საქართველოში საგამომიებო ჟურნალისტიკა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ 1990-იანი წლების შუა ხანებში ჩამოყალიბდა. 2000 წლამდე საგამომიებო ჟურნალისტიკისათვის დამახასიათებელი მამხილებელი სულისკვეთების ტექსტები ძირითადად ბეჭდურ მედიაში ქვეყნდებოდა. 2000 წლის შემდეგ საგამომიებო ჟურნალისტიკა ტელემედიაშიც გაჩნდა. ყველაზე ხმაურიანი სატელევიზიო საგამომიებო გადაცემა - „60 წუთი“ - პირველად სამაუწყებლო კომპანია რუსთავი2-ზე გავიდა (1999 წლის ნოემბერი) და პრეზიდენტ შევარდნაძის ხელისუფლების საქმიანობის კორუფციულ ფაქტებს ვარდების რევოლუციამდე ააშკარავებდა. 2006 წლიდან პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლების სამსახურში ჩამდგარი ტელე-არხის ხელმძღვანელობამ გადაცემა დახურა. პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილისა და „ნაციონალური მოძრაობის“ მმართველ პოლიტიკურ პარტიად ყოფნის პერიოდში დაიხურა ოპოზიციურად

⁶ ჰიუსტონი, ბ. (2011). *ჟურნალისტ-გამომიებლის სახელმძღვანელო, დოკუმენტების, მონაცემთა ბაზებისა და მეთოდების გზამკვლევი*. ბედფორდი: სენტ მარტინსი, ბოსტონი: ნიუ იორკი. ითარგმნა ევრაზიის თანამშრომლობის პროექტის „საქართველოში მედიის, როგორც მაკონტროლებლის როლის გაძლიერება“ ფარგლებში.

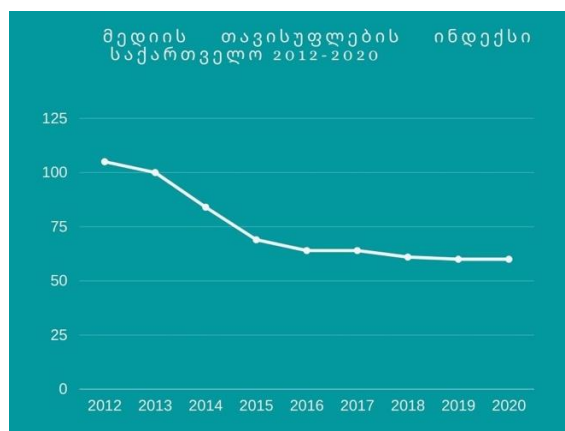
განწყობილი ტელე-არხები⁷.

ამავე წლებში გამომძიებელი ჟურნალისტები ინაცვლებენ არასამთავრობო სექტორში და აფუძნებენ არაკომერციულ, არამომგებიან ორგანიზაციებს (სტუდია მონიტორი, სტუდია რეპორტიორი). გამომძიებელ ჟურნალისტთა ერთადერთი მცირე ჯგუფი, რომელსაც 2005-2009 წლებში ტელევიზია ინახავდა, ჰყავდა საქართველოს საზოგადოებრივ მაუწყებელს.

2010-იანი წლებიდან საქართველოს მედიალანდშაფტში გაჩნდა ონლაინჟურნალისტიკა, რომელიც, აგრეთვე, მოხერხებული პლატფორმა აღმოჩნდა გამომძიებელი ჟურნალისტებისათვის. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩეოდა რეგიონული მედიის რედაქციები, სადაც სხვადასხვა საგრანტო პროექტების ფარგლებში ნიშანდობლივი საგამომძიებო მასალები ქვეყნდებოდა.

2012 წელს ხელისუფლებაში ახალი პოლიტიკური ძალის - კოალიცია ქართული ოცნება დემოკრატიული საქართველოს - მოსვლის შემდეგ საქართველოში მედიაგარემოს გაუმჯობესება თვალსაჩინო იყო. ავტორიტეტული საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციის რეპორტიორები საზღვრების გარეშე მომზადებულ ყოველწლიურ პრესის თავისუფლების ინდექსში საქართველოს 2012 წელს 180 ქვეყანას შორის 105-ე ადგილი ეკავა⁸ 2020 წელს კი - მე-60 ადგილზე⁹. „რეპორტიორები საზღვრების გარეშე“-ს მიერ გამოყენებული მეთოდოლოგიის მიხედვით 180 ქვეყნის სიაში რაც უფრო წინაურდება ქვეყანა და უახლოვდება 0-ს, მით უფრო უმჯობესდება მედიის თავისუფლება. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში (ცხრილი #1) ჩანს, რომ ბოლო 9 წლის განმავლობაში საქართველოს პრესის თავისუფლების ინდექსი უმჯობესდება და უახლოვდება 0-ს.

ცხრილი #1. პრესის თავისუფლების ინდექსის დინამიკა 2012-2020 წლებში, მონაცემები აღებულია „რეპორტიორები საზღვრების გარეშე“-ს არქივიდან.

⁷ Freedom House, Freedom of the Press - Georgia (2006), 27 April 2006. ხელმისაწვდომია - <https://bit.ly/2HPrpEU> (ბოლო ნახვა 10.11. 2020)

⁸ Reporters without Borders. (2012). *World Press Freedom Index*. ხელმისაწვდომია <https://rsf.org/en/world-press-freedom-index-20112012> (ბოლო ნახვა 10.11. 2020)

⁹ Reporters without Borders. (2020). *World Press Freedom Index*. ხელმისაწვდომია https://rsf.org/en/ranking_table (ბოლო ნახვა 10.11. 2020)

მედიაგარემოს გაუმჯობესების მიუხედავად საერთაშორისო და ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციები მიუთითებენ იმ ტენდენციების შესახებ, რაც მედიის თავისუფლებისთვის სახიფათოა.

„რეპორტიორები საზღვრების გარეშე“ 2019 და 2020 წლის ანგარიშში აღნიშნავს, რომ საქართველოში მედია „პლურალისტული, მაგრამ უკიდურესად პოლარიზებულია“, ორგანიზაცია ყურადღებას ამახვილებს ისეთ ფაქტებზე, როგორიცაა 2019 წელს ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს მიერ ტელეკომპანია „რუსთავი2“-ის დაბრუნება წინა მფლობელისათვის, რამაც, ორგანიზაციის შეფასებით, სრულად შეცვალა სარედაქციო პოლიტიკა და არხიდან ჟურნალისტების წასვლა გამოიწვია. დასკვნაში ყურადღებაა გამახვილებული ისეთ ფაქტზე, როგორიცაა აჭარის საზოგადოებრივი მაუწყებლის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დირექტორის დათხოვნა, რის შემდეგაც არხი არაერთმა პროდიუსერმა და ჟურნალისტმა დატოვა. ყველა მათგანი სამსახურის დატოვების მიზეზად სარედაქციო პოლიტიკაში ხელისუფლების ჩარევას და სარედაქციო პოლიტიკაზე ხელისუფლების წნეხს ასახელებდა¹⁰.

სტატიის წერის მომენტისთვის საქართველოს მედიალანდშაფტში არსებობს სამი ძირითადი ოპოზიციური ტელეარხი, (ტელეკომპანია „მთავარი“, ტელეკომპანია „ფორმულა“, TV-1) რომელთა მენეჯმენტი აცხადებს, რომ ისინი ამზადებენ ჟურნალისტურ გამოძიებებს. თითოეული მათგანი გარკვეულ პოლიტიკურ და ფინანსურ ჯგუფთანაა დაკავშირებული. შესაბამისად, მათ მიერ მომზადებული სიუჟეტები კონკრეტული დამფუძნებლის ან/და პოლიტიკური გაერთიანების პირად ინტერესებს უკავშირდება და ამდენად, ობიექტურობას მოკლებულია.

მიმდინარე პერიოდში ჩვენი ქვეყნის მასშტაბით სულ რამდენიმე მედიაორგანიზაციაა, რომლებიც ჟურნალისტურ გამოძიებებზე მუშაობს, ამასთან, თავისუფალია პოლიტიკური თუ ფინანსური ჯგუფების ზეგავლენისგან. აქედან ორი ორგანიზაცია იურიდიული ფორმით არასამეწარმეო არაკომერციული იურიდიული პირია. ეს ორგანიზაციებია: 2005 წელს დაფუძნებული სტუდია მონიტორი (monitori.ge) და 2016 წელს დაფუძნებული „აიფაქტი“ (Ifact.ge).

კიდევ ერთი ჯგუფი, რომელიც ჟურნალისტურ გამოძიებებს ამზადებს, საზოგადოებრივ მაუწყებელზე 2014 წელს დაფუძნებული „გამომძიებელი რეპორტიორია“. დაბოლოს, მედიაორგანიზაცია, რომელმაც 2020 წლიდან ჟურნალისტური გამოძიებების დამზადებისთვის რესურსი გამოჰყო, რადიო თავისუფლებაა. რადიო თავისუფლების ვებგვერდზე უკვე რამდენიმე ათეული ჟურნალისტური გამოძიება გამოქვეყნდა.

ქვეყანაში ციფრული ტექნოლოგიების განვითარებამ, აგრეთვე, საჯარო ინფორმაციის შემცველი, თუ სხვა სამთავრობო დოკუმენტების ელექტრონული ბაზების გაჩენამ ხელისუფლების საქმიანობაზე მედიის კონტროლის შესაძლებლობები კიდევ უფრო გაამრავალფეროვნა. გაჩნდნენ არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც მონაცემთა ელექტრონული ბაზებიდან მოპოვებული დოკუმენტების ანალიზითა და მულტიმედია ჟურნალისტიკის ხერხების გამოყენებით ამზადებენ ისეთ ციფრულ მედია პროდუქტებს (ინტერაქტიული რუკები, ინფოგრაფიკა და მონაცემთა ვიზუალიზაციის სხვა საშუალებები), რომლებიც, კლასიკური თვალსაზრისით ჟურნალისტურ გამოძიებად არ შეიძლება ჩაითვალოს, თუმცა ნამდვილად არის

¹⁰ Reporters without Borders. *Countries / Georgia*. <https://rsf.org/en/georgia> (ბოლო ნახვა 15.11. 2020)

ხელისუფლების საქმიანობაზე ზედამხედველობა.

კვლევის მნიშვნელობა

საქართველოში არ არსებობს კვლევები საგამომიებო ჟურნალისტიკას შესახებ. ამდენად, ჩვენი კვლევის აქტუალობა ორი თვალსაჩინო გარემოებიდან გამომდინარეობს: პირველი, იგი სახელდობრ საგამომიებო ჟურნალისტიკაზე ფოკუსირებული პირველი კვლევაა; მეორე, საგამომიებო ჟურნალისტიკის შეზღუდვებისა და გამოწვევების დადგენით ქვეყანაში დემოკრატიული პროცესების შემაფერხებელი ზოგიერთი მიზეზიც დგინდება, რაც პრობლემის უფრო ფართე კონტექსტში აღქმის საშუალებას იძლევა.

კვლევის ჰიპოთეზა

მიუხედავად იმისა, რომ 2012 წლიდან მოყოლებული საქართველოში მედიაგარემო გაუმჯობესდა, მუშაობენ ოპოზიციური მედიაორგანიზაციები და გარემო მედიაპლურალისტურადაა შეფასებული, მედიის სტანდარტის დაცვით მომუშავე საგამომიებო ჟურნალისტიკა შესუსტდა.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევისას ნახევრად-სტრუქტურირებული ინტერვიუს მეთოდით გამოვკითხეთ მედიის ექსპერტები. „ექსპერტში“ ვგულისხმობთ პირს, რომელიც ქართულ მედიასივრცეში მინიმუმ 10 წელია მუშაობს და პროფესიულ წრეებში აქვს სანდო რეპუტაცია. ექსპერტების ჯგუფში შევარჩიეთ ისეთი პირები, რომლებიც ქართულ მედიაში სხვადასხვა პოზიციებს იკავებენ - 4 მედიამენეჯერი, 1 მედიის მკვლევარი, 1 დონორი ორგანიზაციის წარმომადგენელი. 4 მედიამენეჯერიდან ორი რეგიონულ მედიაორგანიზაციების ხელმძღვანელია. ჩვენ მიერ შერჩეული ოთხივე მედიამენეჯერი მუშაობდა ისეთ მედიაორგანიზაციებში, სადაც მზადდებოდა, ზოგან კი ახლაც მზადდება, ჟურნალისტური გამოძიებები.

ცხრილი #2

ექსპერტები		
ნომერი	პოზიცია	დარგში მუშაობის გამოცდილება
1.	დონორი	20 წელი
2.	რედაქტორი	12 წელი
3.	მედიის ექსპერტი	35 წელი
4.	რედაქტორი	30 წელი
5.	პროდიუსერი	26 წელი
6.	პროდიუსერი	27 წელი

ექსპერტებთან ინტერვიუები ჩატარდა 2020 წლის აგვისტოს თვეში. ინტერვიუები ჩაწერილ იქნა რესპონდენტთა ანონიმურობის პირობით. ანონიმურობის პირობამ, ჩვენი აზრით, ინტერვიუს დროს მოსაზრებებისა და შეხედულების გამოხატვის თავისუფლების ხარისხი გაზარდა.

ინტერვიუები გაანალიზდა შინაარსობრივი კვლევის რაოდენობრივი მეთოდით.

კვლევის შედეგები

კითხვარის ერთ-ერთ პუნქტში ექსპერტებს ვთხოვეთ დაესახელებინათ თუ რამდენი მოქმედი გამომძიებელი ჟურნალისტი ახსენდებათ, ვინც დღესდღეობით საქართველოში ჟურნალისტურ გამოძიებებს ამზადებს.

გამომძიებელ ჟურნალისტთა რაოდენობის ყველაზე მაღალ ციფრად დასახელდა - 20 (რესპონდენტი #2), ხოლო ყველაზე დაბალ ციფრად - 10 (რესპონდენტი #4). რამდენი მედია-ორგანიზაცია ამზადებს ჟურნალისტურ გამოძიებებს საქართველოში? ამ კითხვაზე ყველაზე მაღალ ციფრად დასახელდა - 7 მედიაორგანიზაცია (რესპონდენტი #6), ყველაზე მცირე რაოდენობად კი - 2 მედიაორგანიზაცია (რესპონდენტი #5).

გამოკითხვის შედეგად გამოიკვეთა სურათი, რომლის მიხედვითაც საქართველოში გამომძიებელი ჟურნალისტების რაოდენობა მერყეობს 10-იდან 20-მდე, ხოლო საგამომძიებო ჟურნალისტური პროექტებზე მომუშავე მედია-ორგანიზაციების რაოდენობა - 2-იდან 7-მდე.

საგამომძიებო ჟურნალისტიკის ტენდენციები ცენტრალურ მედიაში

ა) საგამომძიებო ჟურნალისტიკა ბეჭდურ მედიაში - ყველა ექსპერტმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ საგამომძიებო ჟურნალისტიკა ქართულ ბეჭდურ მედიაში არ არსებობს¹¹. ამის მიზეზად დასახელდა საგაზეთო და საჟურნალე ბიზნესის შესუსტება, ბოლო წლებში საქართველოში არაერთი ბეჭდური გამოცემა დაიხურა. გადარჩენილი ბეჭდური გამოცემების რედაქციებს კი ჟურნალისტური გამოძიების მოსამზადებლად, არც ფინანსური და არც ადამიანური რესურსი არ აქვთ.

ბ) საგამომძიებო ჟურნალისტიკა სატელევიზიო მედიაში - დიდი ტელევიზიების ე.წ. საგამომძიებო ჟურნალისტურ პროდუქტთან დაკავშირებით აზრი ორად გაიყო. ექსპერტების ნაწილი თვლის, რომ პოლიტიკური აფილაციის მქონე ტელევიზიების მიერ მომზადებული მამხილებელი სულისკვეთების სიუჟეტებიც სტანდარტების დარღვევით მომზადებული ჟურნალისტური გამოძიებებია (#1, #3). ექსპერტების მეორე ნაწილი კი თვლის, რომ დიდი ტელევიზიების ე.წ. გამომძიებელი ჟურნალისტების საქმიანობით საგამომძიებო ჟურნალისტიკის რეპუტაციას ადგება ზიანი და მაყურებელს უყალიბდება მცდარი წარმოდგენა საგამომძიებო ჟურნალისტიკის არსის შესახებ. (#4, #5, #6).

¹¹ 2020 წლის აგვისტოში, როდესაც კვლევისთვის ინტერვიუები ჩაწერეთ, არ გამოდიოდა გაზეთი „აიფაქტი“. გაზეთი „აიფაქტი“ გამოვიდა 2020 წლის სექტემბერში, მასში ქვეყნდება არასამთავრობო ორგანიზაცია „აიფაქტის“ ჟურნალისტური გამოძიებები და ვრცელდება იმერეთის რეგიონში, ფასი - 1 ლარი.

ექსპერტთა პირველ ნაწილს მიაჩნია, რომ, ეთიკური გადაცდომების მიუხედავად, ასეთმა სიუჟეტებმა პოზიტიური ცვლილება დააყენეს. ამის მაგალითად მათ მოჰყავთ საქართველოს უახლოესი წარსულში მომხდარი გახმაურებული მკვლელობები, რომლებიც სწორედ ოპოზიციური ტელე-არხების ზეწოლის შედეგად გაიხსნა. „ის რომ მედიამ შაქარაშვილის საქმეზე დაიწყო ყოველდღიური კირკიტი, თავისი ბევრი შეცდომების დაშვებით, თავისი ჰიპოთეზებით და ვარაუდებით, საბოლოო ჯამში დარწმუნებული ვარ, რომ ამან ხელი შეუწყო იმას, რომ საგამოძიებო სტრუქტურებმა მეტი ყურადღება გაამახვილეს, მეტი საჯაროობა შემოგვთავაზეს, ამიტომ გავლენის თვალსაზრისით შეიძლება ასეთ სკანდალურ გაშუქებას ჰქონდა თავისი შედეგი, ვიდრე - კლასიკურ საგამოძიებო ჟურნალისტიკას.... მე ვფიქრობ, რომ ორივეს აქვს არსებობის უფლება და ორივე არის სიკეთის მომტანი, უბრალოდ არსებობს რაღაც წითელი ხაზები, რომლებიც მედიამ არ უნდა გადაკვეთოს“ (#1)

იმ ექსპერტების აზრით, რომლებიც კრიტიკულად აფასებენ დიდი ტელევიზიების ე.წ. ჟურნალისტურ გამოძიებებს, დიდი ტელევიზიების „გამომძიებელი ჟურნალისტები“ საგამოძიებო თემებს „აფუჭებენ“. „...ყოფილა, რომ უკარგესი თემა გაუფუჭებიათ, იმის გამო, რომ უნდა [სიუჟეტი სწრაფად] გასულიყო ეთერში და ყური მოჰკრეს რაღაცას, წავიდნენ ერთი ვიღაცა ტელეფონით ჩაწერეს, რაღაცა დაადეს ზედ...ეს არ არის საგამოძიებო ჟურნალისტიკა, ეს არის, პირიქით, პრობლემა ქართული საგამოძიებო ჟურნალისტიკის“ (#6)

დიდი ტელევიზიებში გასული ე.წ. ჟურნალისტური გამოძიებებისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულების კიდევ ერთი არგუმენტი ისაა, რომ დიდი ტელევიზიებში „პოლიტიკური პარტიების ფული ტრიალებს“. „სანამ პარტიული ფულის მოძრაობა არ დამთავრდება მედიაში, ეს პრობლემები იარსებებს მუდმივად და უფრო გაღრმავდება. დღეს სახეზეა პარტიული ტელევიზიები, უფრო გამოკვეთილი პარტიული ტელევიზიები მივიღეთ. ეს არის პრობლემა, რაც ყველაფერზე მეტყველებს. არ უნდა მოკიდო პოლიტიკურ ფულს არანაირი სქემით საქართველოში ხელი“. (#6)

აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, ყველა ექსპერტი აღნიშნავს, რომ დიდი ტელევიზიების ე.წ. გამომძიებელ ჟურნალისტთა საქმიანობას პლურალისტული მედიაგარემოს შენარჩუნების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი და სასარგებლოა.

გ) საგამოძიებო ჟურნალისტიკა ონლაინ მედიაში - ექსპერტებმა გამოთქვეს მოსაზრება, რომლის თანახმადაც, ონლაინ მედიასაშუალებებს ურჩევნიათ საკუთარი მწირი ადამიანური და ფინანსური რესურსი მიმდინარე ახალი ამბების გაშუქებისთვის გამოიყენონ და სიღრმისეულ გაშუქებას, მით უფრო, ჟურნალისტურ გამოძიებას, თავს არიდებენ. „ჟურნალისტურ გამოძიებას ერთ დღეში და ორ დღეში ვერ გააკეთებ. იმის საშუალება, რომ ორი ან სამი კვირა ასეთმა პატარა ონლაინ მედიებმა დაუთმონ ერთ გამოძიებას, მარკეტინგულადაც მომგებიანი იქნება, თუმცა მაინც შიშობენ, რომ ტყუილად გადაყრილი დრო იქნება, რადგან მათი აზრით, ჯობს, რომ ამ ადამიანმა ამ სამი კვირის განმავლობაში გააკეთოს 12 სტატია და არა - ჟურნალისტური გამოძიება“. (#3)

საგამომიებო ჟურნალისტიკის განვითარების ტენდენციები რეგიონულ მედიაში

საქართველოს რეგიონულ მედია-ორგანიზაციებში ჟურნალისტური გამომიების შესუსტების, ზოგან კი საერთოდ გაქრობის, შემდეგი მიზეზები დასახელდა: მედიალანდშაფტის შეცვლა და მიმდინარე ახალ ამბებზე კონცენტრირება (განსაკუთრებით ონლაინ-გამოცემებში), ადამიანური და ფინანსური რესურსების სიმწირე, ჟურნალისტების გადაბირება უფრო მაღალანაზღაურებად სამსახურებში (ხშირად სახელმწიფო სტრუქტურებში), ადგილობრივი ხელისუფლების დიდი გავლენა რეგიონულ მედიაორგანიზაციებზე და დახურული სოციუმი.

ა) მედიალანდშაფტის შეცვლა- ციფრული მედიის განვითარების კვალდაკვალ რეგიონში დაფუძნებული ონლაინ-გამოცემებმა დაიწყეს ისეთი შინაარსის მასალების შექმნა, რომ კონკურენციაში შევიდნენ დედაქალაქში დაფუძნებულ ონლაინ-გამოცემებთან. ცენტრალურ ონლაინ-გამოცემებთან კონკურენციაში შესვლამ გამოიწვია ოპერატიულობისა და ინფორმაციის ნაკადის გაზრდის აუცილებლობა, რასაც შეეწირა სიღრმისეული ჟურნალისტიკა, მათ შორის ჟურნალისტური გამომიება.

ბ) ადამიანური და ფინანსური რესურსების სიმწირე - რეგიონებში სარეკლამო შემოსავალ მცირეა, ამდენად, რედაქციები დიდწილად დამოკიდებულები არიან დონორულ დაფინანსებაზე, რაც არ არის მდგრადი და მუდმივი შემოსავლი. ჟურნალისტების ხელფასები ძალიან დაბალია. ტრადიციულად, ყოველ რამდენიმე წელში იცვლება რეპორტიორთა ნაკადი და მოდიან ნაკლებადგამოცდილი ახალი კადრები, რომლებსაც საგამომიებო ჟურნალისტური ამბების მომზადების კომპეტენცია არ აქვთ. „კადრების ძალიან დიდი გადინება მოხდა რეგიონებში და ახალი კადრების ინტერესიც საკმაოდ დაბალია სიღრმისეულ ჟურნალისტიკაში. საკადრო დეფიციტია, არასაკმარისი ფინანსები და ნაკლები პროფესიული განვითარება ადგილზე მყოფი ადამიანების“ (#5)

გ) ჟურნალისტების გადაბირება უფრო მაღალანაზღაურებად სამსახურებში (ხშირად სახელმწიფო სტრუქტურებში) - მცირე და არამდგრადი შემოსავლების გამო ბევრი რეგიონული ჟურნალისტი მიდის ან კერძო ბიზნესის, ანდა - ადგილობრივი თვითმმართველობის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურში. „ურჩევნია [ჟურნალისტს სახელმწიფო სტრუქტურაში გადასვა]... პირდაპირ გეუბნება, რომ მე იქ 500 ლარი მექნება ხელფასი და იქ ქუჩაში სიარულს არ მთხოვენ...გადინება ხდება ძირითადად მთავრობის პრეს სამსახურებში.“ (#4) „ერთი არის ჟურნალისტების გადაბირება და არამარტო გადაბირება, არამედ შანტაჟი, დაშინება, მოსყიდვა, ბევრი ფაქტორებია, რომლითაც ისინი [იგულისხმება ხელისუფლება] ახერხებენ, რომ ჟურნალისტებს არ მისცენ გასაქანი“ (#3)

დ) ადგილობრივი ხელისუფლების დიდი გავლენა რეგიონულ მედიაორგანიზაციებზე და დახურული სოციუმი - რეგიონებში საგამომიებო ჟურნალისტიკის განვითარებას ხელს უშლის ადგილობრივი ხელისუფლებების დიდი გავლენა რეგიონული მედიაორგანიზაციების რედაქციებზე. გავლენას განსაკუთრებით დახურული სოციუმიც აძლიერებს, რადგან საზოგადოებაში, სადაც მჭიდროა ნათესაური და ოჯახური კავშირები, უფრო იოლია მედიის წარმომადგენლებზე გავლენის მოხდენა. „პატარა ტერიტორიებზე უფრო რთულია ჟურნალისტების მუშაობა, ჩაკეტილი ტრადიციული გარემო და ბევრი ხელისშემშლელი სიტუაციაა რეგიონებში დამატებით“ (#5)

„ძალიან ბევრი რეგიონული მედია პრაქტიკულად ჩაეზარდა „ქართულ ოცნებას“... ჩაეზიარნენ, შეერწყნენ „ქართულ ოცნებას“ ადგილობრივი მედია საშუალებების წარმომადგენლები (რედაქტორები, აქტიური ჟურნალისტები). ძალიან რთულია ტელეკომპანია თრიალეთისგან მოელოდე რაღაცას, როდესაც იცი, რომ ამ კომპანიის მეპატრონე არის რეინტეგრაციის მინისტრის მოადგილე. ამ დროს მისი ოპონენტი ტელევიზიის „დიას“ მეპატრონე არის განათლების მინისტრის მოადგილე.“ (#3)

ე) ჟურნალისტური გამოძიებების პრეცედენტები რეგიონულ მედიებში - მიუხედავად იმისა, რომ რეგიონულ მედიაორგანიზაციებში საგამოძიებო ჟურნალისტიკის შესუსტდა, ზოგან კი - გაქრა კიდეც, არსებობს რამდენიმე რეგიონული მედიაორგანიზაცია, რომელთა ჟურნალისტებიც დროდადრო ახერხებენ საგამოძიებო მასალების მომზადებას. ასეთ მედიაორგანიზაციებად ექსპერტებმა დაასახელეს: აჭარაში მოქმედი ონლაინგამოცემა ბათუმელები, სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი ონლაინგამოცემა სამხრეთის კარიბჭე, ზუგდიდში მოქმედი ონლაინგამოცემა ლაივპრესი, აჭარაში არსებული დამოუკიდებელი სტუდია რეკი.

პოზიტიური ცვლილებები

საგამოძიებო ჟურნალისტიკის მიზანი უსამართლობის გამოსწორება და პოზიტიური ცვლილებების დაყენებაა. ექვსივე ექსპერტს მიაჩნია, რომ საქართველოში არსებობს პრეცედენტები, როდესაც საგამოძიებო ხასიათის ჟურნალისტურ მასალებს მოჰყვება ხოლმე პოზიტიური ცვლილება. „ჩვენ ხშირად გვინდა, რომ შედეგი იყოს უფრო დიდი, მაგრამ მე ვთვლი, რომ ეს არ არის მიუღწეველი შედეგი, დაკარგული დრო და ფუჭი გამოძიება იმიტომ, რომ შედეგი აუცილებლად დადგება რაღაც ეტაპზე. ერთია მედია რას აკეთებს და მეორეა პოლიტიკური სიტუაცია როგორია და როგორია მათი თანხვედრა. ეს თანხვედრა აუცილებლად ხდება. მთავარია, რომ მედიას ჰქონდეს თავისუფალი მუშაობის საშუალება და გრძელვადიან პერსპექტივაში ეს დაგროვილი ამბები ხელს უწყობს პოლიტიკურ ცვლილებებს.“ (#1)

დასკვნა და რეკომენდაციები

კვლევის შედეგად დადასტურდა გამოთქმული ჰიპოთეზა. საქართველოში მედიაგარემოს გაუმჯობესების მიუხედავად საგამოძიებო ჟურნალისტიკა სუსტდება. მცირეა იმ მედიაორგანიზაციების რაოდენობა, რომლებიც პოლიტიკური და ფინანსური ჯგუფების გავლენისგან თავისუფლები არიან და ამზადებენ ჟურნალისტურ გამოძიებებს, რაც, განსაკუთრებულად მწვავედ იგრძნობა საქართველოს რეგიონულ მედიაში. ამ სიტუაციის ხანგრძლივ პერსპექტივაში გაგრძელებამ შეიძლება გამოიწვიოს მიუკერძოებელი და გავლენებისგან თავისუფალი ჟურნალისტიკის კიდეც უფრო დასუსტება. ასეთ შემთხვევაში მედიაგარემო უფრო მეტად პოლარიზებული გახდება, მოიმატებს, როგორც პოლიტიკური ფულის გავლენა ჟურნალისტურ სფეროში, ისე - მამხილებელი ჟურნალისტიკის პოლიტიკური ბრძოლის იარაღად გამოყენების ტენდენცია.

ბიბლიოგრაფია:

გუგულაშვილი, მ. (პრესაში). "ფორმულას" მფლობელები სარედაქციო დამოუკიდებლობის საგარანტიო დოკუმენტზე მუშაობენ. აღებულია <https://www.mediachecker.ge>-დან (ბოლო ნახვა 15.11. 2020)

მეცხვარიშვილი, მ. (პრესაში). მედიის მფლობელები საქართველოში. აღებულია <https://www.mediachecker.ge>-დან (ბოლო ნახვა 15.11. 2020)

ჭიუჭიშვილი, ბ. (2011). *ჟურნალისტ-გამომძიებლის სახელმძღვანელო, დოკუმენტების, მონაცემთა ბაზებისა და მეთოდების გზამკვლევი*. ბედფორდი: სენტ მარტინსი, ბოსტონი: ნიუ იორკი. ითარგმნა ევრაზიის თანამშრომლობის პროექტის „საქართველოში მედიის, როგორც მაკონტროლებლის როლის გაძლიერება“ ფარგლებში

De Burgh, H., Bradshaw, P., Bromley, M., D'Arcy, M., Gaber, Ivor., Greenslade, MacFadyen, G. (2008). *Investigative Journalism. London and New-York: Routledge, Taylor and Francis Group*

Forbs, D. (2005). *A watchdog's guide to investigative reporting A simple introduction to principles and practice in investigative reporting. Johannesburg: Konrad Adenauer's Stiftung*

Freedom House, Freedom of the Press - Georgia (2006). 27 April 2006. Retrieved from <https://bit.ly/2HPrpEU>

Reporters without Borders. *Countries / Georgia*. Retrieved from <https://rsf.org/en/georgia>

Reporters without Borders. (2012). *World Press Freedom Index*. Retrieved from <https://rsf.org/en/world-press-freedom-index-2012>

Reporters without Borders. (2020). *World Press Freedom Index*. Retrieved from https://rsf.org/en/ranking_table

Strakman, D. (2014). *The Watchdog That Didn't Bark: The Financial Crisis and the Disappearance of Investigative Journalism. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press*

Weinberg, S. (1996). *The Reporter's Handbook: An Investigator's Guide to Documents and Techniques. New York: St. Martin's Press*

მარიამ გოგოსაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასობრივი
კომუნიკაციების დოქტორანტი,
მართვისა და კომუნიკაციის საერთაშორისო სასწავლო უნივერსიტეტი
„ალტერბრიჯის“ მოწვეული ლექტორი,
საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიის აღმასრულებელი დირექტორი

სიძულვილის ენა მაუწყებლებში - რეგულირება თუ თვითრეგულირება (ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში)

Abstract

Control over the implementation of defined obligations regarding the use of hate speech is now within the framework of the self-regulatory mechanism. The current regulation does not contradict the European directive and it is fully possible to protect the interests of individuals so as not to restrict freedom of expression. However, it is necessary to increase the efficiency of the existing mechanism.

საკვანძო სიტყვები: მედია, თვითრეგულირება, სიძულვილის ენა

შესავალი

საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარებში ვკითხულობთ, რომ „გამოხატვის თავისუფლება უნივერსალური ღირებულების ძირითადი უფლებაა, რომელიც საფუძვლად უდევს სხვა უფლებებს. ამ უფლებისთვის არ არსებობს ვიწრო ნაციონალური სახელმწიფოებრივი ფარგლები და თავისი ზენაციონალური ბუნებით მოიცავს ყველა ადამიანს თავისი მოქალაქეობის მიუხედავად.“¹² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის გადაწყვეტილებაში კი მითითებულია, რომ „გამოხატვის თავისუფლების უფლება დემოკრატიული საზოგადოების არსებობის, მისი სრულფასოვანი განვითარების ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობაა. აზრისა და ინფორმაციის შეუფერხებელი გავრცელება უზრუნველყოფს შეხედულებათა მრავალფეროვნებას, ხელს უწყობს საზოგადოებისთვის

¹² ზოიძე ბ., ბურდული ი., გოცირიძე ე... (2013). საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები. თბილისი, გამომცემლობა „პეტიტი“. გვ.253.

მნიშვნელოვან საკითხებზე საჯარო და ინფორმირებულ მსჯელობას, შესაძლებელს ხდის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში საზოგადოების თითოეული წევრის ჩართულობას."¹³

გამოხატვის თავისუფლების უფლებით დაცულ უმნიშვნელოვანეს სუბიექტს მედია წარმოადგენს. ვინაიდან მედია განიხილება როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი დემოკრატიული ტრანზიციის პროცესში (W. Haerpfer, Bernhagen, F. Inglehart, and Welzel 2009)¹⁴ და მისი თავისუფლების ხარისხს იყენებენ ქვეყნის დემოკრატიულობის განსაზღვრისთვის, ცალსახაა ის ფაქტი, რომ მედია არის დემოკრატიის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი.

გამოხატვის თავისუფლების სტანდარტების დადგენისას, მათ შორის მედიის თავისუფლების საკითხებზე, მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განმარტებები. ევროპული სასამართლო *Lingens v Austria* (1986) და *Oberschlick v Austria* (1991) საქმეებში უთითებს, რომ პრესა დემოკრატიულ საზოგადოებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. პრესის ფუნქციაა, გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები საზოგადოებისათვის საინტერესო საკითხზე ნებისმიერი ხერხით, რომელიც არ ეწინააღმდეგება მის მოვალეობას და პასუხისმგებლობას. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პრესის ამოცანას წარმოადგენს არა მხოლოდ საზოგადოებისათვის საინტერესო ინფორმაციის გავრცელება, არამედ საზოგადოებასაც აქვს მისი მიღების უფლება.¹⁵ ამიტომ ასევე დიდი მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ მედიის პასუხისმგებლობას საზოგადოების წინაშე - მიაწოდოს მას სრულყოფილი, ჯეროვანი, ზუსტი და ეთიკის ნორმების დაცვით მომზადებული ინფორმაცია. განსაკუთრებით კი მნიშვნელოვანია მედიამ თავი შეიკავოს სიძულვილის ენის გამოყენებისგან.

საქართველოში მედიაში სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით ისტორიულად სხვადასხვა მიდგომა არსებობს, თუ ათი წლის წინ მისი გამოყენების გამო ხდებოდა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა და მედიისთვის (მაუწყებელს) ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის დაკისრება, დღეს მისი გამოყენება მხოლოდ ეთიკური ნორმებისთვის დადგენილი პასუხისმგებლობის დაკისრებას იწვევს, ნორმის დარღვევის საკითხი კი მაუწყებლის თვითრეგულირების მექანიზმის ფარგლებში განიხილება.

თვითრეგულირება - ეს არის ერთგვარი ტესტი მედიისთვის თავად შეძლოს დაშვებული შეცდომების გამოსწორება, პასუხისმგებლობა აიღოს ეთიკური ნორმების დაცვასა და მაღალი პროფესიული სტანდარტების უზრუნველყოფაზე ისე, რომ არ დადგეს მისი ადმინისტრაციული თუ სხვა სახის პასუხისმგებლობის საკითხი სახელმწიფოს წინაშე, დარღვევის შემთხვევაში, სათანადო რეაგირებით კი, მაყურებელთა ნდობა დაიმსახუროს.

თუმცა თვითრეგულირების გამოყენების შემთხვევაში დგას საკითხი რამდენად უზრუნველყოფს ეს მექანიზმი პირთა დარღვეული ინტერესების აღდგენას (მათ შორის სიძულვილის ენის გამოყენების შემთხვევაში) და ხომ არ ხელყოფს საზოგადოების უფლებების დაცვას. ამიტომ საინტერესოა განვიხილოთ არსებული მექანიზმი პირთა უფლებების

¹³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის #1/1/468 გადაწყვეტილება, II, 26

¹⁴ Christian W. Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F. Inglehart, and Christian Welzel. (2009), "Democratization", Oxford University press. p.234

¹⁵ *Lingens v Austria*, the European Court of Human Rights (1986)

Oberschlick v Austria, the European Court of Human Rights (1991)

დასაცავად, უნდა მოხდეს თუ არა გამოხატვის უფლების შეზღუდვა და მედიისთვის გარკვეული რეგულაციების დაწესება.

აქვე უნდა აღინიშნოს „აუდიოვიზუალური მედია მომსახურების შესახებ“ 2010/13/EU ევროპული დირექტივა, რომლის საქართველოს კანონმდებლობაში ჰარმონიზაციის ვალდებულებაც აქვს სახელმწიფოს. საქართველოს კანონის ევროპულ დირექტივასთან შესაბამისობაში მოყვანის მოტივით თითქმის წელიწადი წარდგენილია საკანონმდებლო წინადადება¹⁶, რაც ფართო დისკუსიის საგანი გახდა.

მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს მედიის თვითრეგულირების მექანიზმები საქართველოში და ამ კუთხით არსებული რეგულაციების შესაბამისობა „აუდიოვიზუალური მედია მომსახურების შესახებ“ 2010/13/EU ევროპული დირექტივასთან. აგრეთვე განხილულია რამდენად უზრუნველყოფს დარღვეული ინტერესის აღდგენას თვითრეგულირების მექანიზმები და როგორია სხვა ქვეყნების პრაქტიკა საქართველოში მედიის თვითრეგულირების მექანიზმებთან მიმართებით.

კვლევის მეთოდოლოგია

განსახილველი საკითხები ძირითადად მიმოხილულია კონკრეტული შემთხვევების, გადაწყვეტილებების ანალიზისა და საკანონმდებლო ნორმების ანალიზის საფუძველზე. ამასთან გამოყენებულია გამოხატვის თავისუფლებისა და მედია სამართალზე არსებული ლიტერატურა და ადმინისტრაციული ორგანოდან მიღებული საჯარო ინფორმაცია. შესაბამისად, ნაშრომი მომზადებულია კვლევის თვისებრივი მეთოდით, სადაც გამოყენებულია შემთხვევების შესწავლა (“Case Study”) და კაბინეტური კვლევა (“Desk Research”).

კვლევის შედეგები

მედიის თვითრეგულირების მექანიზმები საქართველოში

„სიტვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, მედია განიმარტება, როგორც „მასობრივი კომუნიკაციის ბეჭდვითი ან ელექტრონული საშუალება, მათ შორის, ინტერნეტიც.“¹⁷

იაშა ლანგი აღნიშნავს (ლანგი, 2003), რომ სხვადასხვა ქვეყნებისა და მედიის გამოცდილება წარმოაჩენს თვითრეგულირების, შიდაორგანიზაციული დებულებებისა და სარედაქციო წესდების მნიშვნელობას (რომლებიც ერთმანეთისგან მიჯნავენ მმართველობით და სარედაქციო მოვალეობებს). ზოგიერთ ქვეყანაში (საზოგადოებრივ) სამაუწყებლო მედიას დამატებით გარკვეული (საკანონმდებლო) ვალდებულებები აკისრია. მართალია, ბეჭდვითი

¹⁶ საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის მიერ წარმოდგენილი საკანონმდებლო წინადადება „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონის პროექტთან დაკავშირებით <https://info.parliament.ge/#law-drafting/17006> მასალაზე წვდომა: 29.10.2020

¹⁷ „სიტვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 6.

და ელექტრონული მედიისადმი განსხვავებულ დამოკიდებულებას ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება არ ჰქონდეს ფილოსოფიური საფუძველი, თუმცა მაგალითები გვიჩვენებს, რომ ამგვარი დუალისტური მიდგომა საზოგადოდ დამკვიდრებულია.¹⁸

აღსანიშნავია, რომ საქართველო ისეთი ქვეყნების რიგს მიეკუთვნება, რომელიც ადგენს სპეციფიურ რეგულაციებს სამაუწყებლო მედიისთვის.¹⁹ მაუწყებლებთან მიმართებით განსხვავებული მიდგომა არსებობს თვითრეგულირების მექანიზმებშიც. ჩვენს ქვეყანაში მედიის თვითრეგულირების ორი სახის მექანიზმი არსებობს:

1. მაუწყებლების თვითრეგულირების მექანიზმი, რომელიც საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის ნორმატიული აქტის საფუძველზეა შექმნილი, ეხება მხოლოდ სამაუწყებლო მედიას და ეთიკური პრინციპების დაცვის თვალსაზრისით გარკვეულ ვალდებულებებს უწესებს მაუწყებლებს.
2. საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია, რომელიც ჟურნალისტთა ნებაყოფლობითი გაერთიანებაა და მისი პრინციპები ეხება ყველა სახის მედიის, მათ შორის მაუწყებლების, წარმომადგენლებს.

საინტერესოა ორი თვითრეგულირების მექანიზმის ურთიერთმიმართება, როდესაც ერთი მათგანი (მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმი) კანონმდებლობის საფუძველზე - „მაუწყებელთა ქცევის კოდექსის“, ხოლო მეორე (ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია) წევრთა მიერ დაწესებული წესების მიხედვით ფუნქციონირებს.

ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიისგან განსხვავებით მაუწყებლების თვითრეგულირების მექანიზმი არ არის აქტიური და ამას დაინტერესებული პირის ცნებაც განაპირობებს. მაუწყებლის თვითრეგულირების მექანიზმისთვის მიმართვა მხოლოდ „დაინტერესებულ პირს“ შეუძლია. საქართველოს კანონმდებლობა და „მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი“ ამ ცნებაში მხოლოდ იმ ადამიანებს, ან ადამიანთა ჯგუფს მოიაზრებს, რომლებზეც კონკრეტულმა ქმედებამ პირდაპირი, ან ირიბი გავლენა იქონია,²⁰ რაც ცალსახად პრობლემაა, ვინაიდან საჩივრის ავტორს უწევს მტკიცება, რომ უშუალოდ მისი ინტერესი შეილახა, ანუ უწევთ მტკიცება, რომ მაგალითად, არის უმცირესობების წარმომადგენელი. აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ დაინტერესებულ პირზე არსებული ჩანაწერის თანახმად, კონკრეტული ჯგუფის უფლებების დაცვაზე მომუშავე ორგანიზაციებსაც არ აქვთ შესაძლებლობა მიმართონ თვითრეგულირების მექანიზმს. აღნიშნული მიდგომა ეწინააღმდეგება თვითრეგულირების პრინციპს. იმ შემთხვევაში, თუ მედიის მიზანია ხარისხის გაუმჯობესება, ეთიკური პრინციპების დაცვა, მაშინ მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს თუ ვინ მიმართავს და მიუთითებს ნორმების დარღვევაზე. მით უფრო, რომ შუღლის გაღვივების მოწოდების, დისკრიმინაციის თუ სხვა შემთხვევაში შესაძლებელია ძნელად მოიძებნოს პირი ან პირთა ჯგუფი, რომელზეც პირდაპირი და უშუალო გავლენა მყისიერად მოახდინა გადაცემამ ან ასეთი პირისთვის არ იყოს ცნობილი მაუწყებლის თვითრეგულირების მექანიზმებით სარგებლობის შესაძლებლობაზე.

¹⁸ ლანგი ი., „მედია და არჩევნები“, (2003). თბილისი, გამომცემლობა „რეგთაიმი“. გვ. 7

¹⁹ ჯორბენაძე ს., ბახტაძე უ., მაჭარაძე ზ. „მედიასამართალი“ (2014). თბილისი, გამომცემლობა „ქოლორი“. გვ. 28-45

²⁰ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, „მაუწყებლობის თვითრეგულირება: კანონმდებლობა და პრაქტიკა“, (2014), ელ. ვერსია: <http://mdfgeorgia.ge/uploads/mautskeblis-tvitregulireba-kanini-praktika.pdf>, მასალაზე წვდომა: 29.10.2020

სტატისტიკას თუ გავითვალისწინებთ, მაუწყებლის თვითრეგულირების მექანიზმის შექმნის დღიდან, 2009 წლიდან 2015 წლამდე ქვეყანაში არსებულ ყველა მაუწყებელში ჯამში 90 განცხადება არის შესული, ამასთან საყურადღებოა ისიც, რომ საჩივრების რაოდენობა კლებადია, თუ 2011 წელს 23 განცხადება შევიდა, 2015 წელს მხოლოდ 5 საჩივარი იყო განხილული. 2019 წელს კომისიიდან მიღებული საჯარო ინფორმაცია ადასტურებს, რომ ყველაზე დიდი მაუწყებლებიც კი წლის განმავლობაში ერთეულ საჩივრებს განიხილავენ.

ამის პარალელურად ქარტიამ თუკი 2011 წელს მხოლოდ 3 საქმე განიხილა, 2018 წელს ამ რიცხვმა 62-ს მიაღწია. 2019 წელს კი უკვე 21 განცხადება მიიღო. ქარტიაში საქმეების რაოდენობის ზრდა განპირობებული იყო იმით, რომ თავდაპირველად საქმეებს მხოლოდ წევრი ჟურნალისტების მიმართ განიხილავდნენ, 2013 წლიდან კი ყველა ჟურნალისტის წინააღმდეგ დაიწყო განცხადებების მიღება, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა, როგორც საჩივრების რაოდენობა, ასევე, განმცხადებელთა პირთა წრე. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ დაინტერესებული პირის ცნების გაფართოება მნიშვნელოვნად შეცვლის სტატისტიკას მაუწყებლებში.

პრობლემურია მოქალაქეებთან მიდგომის საკითხიც. თუ ქარტიაში საჩივრის შეტანასთან დაკავშირებით მის საიტზე დეტალური ინფორმაციის მოძიებაა შესაძლებელი, მაუწყებლებში ამ ინფორმაციის მოპოვება ფაქტობრივად შეუძლებელია.

აღსანიშნავია, რომ ქარტიის გადაწყვეტილებები ქვეყნდება ვებგვერდზე და სოციალურ გვერდებზე, მაუწყებლებზე კი მსგავსი პრაქტიკა არ გვხვდება, გამონაკლისების გარდა (თვითრეგულირების მექანიზმის სააპელაციო ორგანოს გადაწყვეტილებები ქვეყნდება სსიპ საზოგადოებრივი მაუწყებლისა და სსიპ საზოგადოებრივი მაუწყებლის აჭარის ტელევიზიისა და რადიოს მიერ, გადაწყვეტილებებს აქვეყნებენ რეგიონული მაუწყებლებიც). „მაუწყებელთა ქცევის“ კოდექსი მაუწყებლებს შესწორებას და ეთერში გადაწყვეტილების გამოცხადებას ავალდებულებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი არაზუსტი ინფორმაცია გავრცელდა. შესაძლებელია მაუწყებლებს დაევალოთ, რომ ეთერში გამოაცხადონ თვითრეგულირების ორგანოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები. რაც, რა თქმა უნდა, უფრო ეფექტიანი იქნება, რადგან როგორც უკვე აღინიშნა საკუთარი პროფესიის წარმომადგენელთა მიერ მითითება არაეთიკურობაზე უფრო მტკიცეულია, ვიდრე სასამართლოს ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება.

სიძულვილის ენა მაუწყებლებში - რეგულირებიდან თვითრეგულირებამდე

სიძულვილის ენას ხშირ შემთხვევაში აიგივებენ ყველა ტიპის ნეგატიურ გამონათქვამთან. შეურაცხმყოფელი, ცილისმწამებლური თუ დისკრედიტაციისთვის მომზადებული მასალები უმეტესად სიძულვილის ენად აღიქმება. რეალურად, მათ შორის დიდი განსხვავებაა. იმის გამო, რომ ყველა ქვეყანას სხვადასხვა უნიკალური კონტექსტი აქვს, რთულია განსაზღვრო, რა არის სიძულვილის ენა, რომელი ტერმინები, ფრაზები და გამონათქვამები გააძლიერებს ნეგატიურ დამოკიდებულებას რომელიმე პირის მიმართ. მიუხედავად ამისა, არსებობს შეთანხმება თუ რას ეფუძნება სიძულვილის ენა. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1997 წელს მიღებული რეკომენდაციით, „სიძულვილის ენა მოიაზრებს გამოხატვის ყველა ფორმას, რომელიც ავრცელებს, აქეზებს, ხელს უწყობს ან ამართლებს რასობრივ შუღლს, ქსენოფობიას, ანტისემიტიზმს ან შეუწყნარებლობაზე დაფუძნებულ შუღლის სხვა ფორმებს,

ნაციონალიზმის, ეთნოცენტრიზმის, დისკრიმინაციისა და უმცირესობათა ან მიგრანტთა მიმართ გამოხატული მტრობის ჩათვლით”.²¹

მაუწყებლებში სიძულვილის ენის გამოყენების აკრძალვასთან დაკავშირებული ჩანაწერი „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 56-ე მუხლში გვხვდება: „იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების აშკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის; იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობის, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის გამო შეურაცხყოფისაკენ, დისკრიმინაციისაკენ ან ამ თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აუცილებელია პროგრამის შინაარსიდან გამომდინარე და მიზნად ისახავს არსებული შუღლის ილუსტრირებას.“²²

„მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონში 56-ე მუხლი კანონის მიღების დღიდან -2004 წლიდან არსებობს. თავდაპირველად ის კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის რეგულირების სფეროში შედიოდა. თუმცა, 2006 წელს აღნიშნული მუხლი რეგულირებიდან თვითრეგულირებაში გადავიდა და კომისიას დაევა 2007 წლის 01 აპრილამდე მიეღო მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი, ეს ვადა 2007 წლის 18 აპრილს ამავე წლის 01 ივლისამდე გადაიწია, შემდგომ კი 2008 წლის 27 ივნისს შევიდა ცვლილება და ქცევის კოდექსის მიღების ვადად 2009 წლის 01 იანვარი განისაზღვრა. ადმინისტრაციულ ორგანოს 2009 წლის მარტამდე მისი ვალდებულება არ შეუსრულებია.

მიუხედავად საკანონმდებლო ჩანაწერისა, რომელიც ითვალისწინებდა სიძულვილის ენის რეგულირებიდან თვითრეგულირებაში გადატანას, სწორედ 56-ე მუხლი დაედო საფუძვლად 2007 წლის 07 და 08 ნოემბერს ადმინისტრაციული ორგანოს მხრიდან ტელეკომპანია იმედის წინააღმდეგ მიღებულ გადაწყვეტილებებს. შპს „ტელეიმედს“ კომისიამ ჯერ 2500 (ორი ათას ხუთასი) ლარიანი ჯარიმა, ხოლო შემდგომ დროებით - 3 თვის ვადით ლიცენზიის მოქმედების შეჩერება განუსაზღვრა. აღსანიშნავია, ის ფაქტიც, რომ ორივე გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად იქნა მიქცეული და ტელევიზიას მაუწყებლობის ლიცენზია დაუყოვნებლივ (მიუხედავად იმისა გასაჩივრებდა თუ არა კომისიის გადაწყვეტილებას სასამართლოში) შეუჩერდა, რამაც მისი ეთერიდან გათიშვა გამოიწვია.²³

2009 წელს, როდესაც მაუწყებლის თვითრეგულირების მექანიზმი ამოქმედდა, საკონსტიტუციო სასამართლომ დაინტერესებული პირების მიმართვის საფუძველზე 2009 წლის 10 ნოემბრის გადაწყვეტილებაში იმსჯელა ნორმის კონსტიტუციურობაზე და ის თვითრეგულირებას მიეკუთვნა. გადაწყვეტილებაში ხაზგასმულია:

„ადამიანებს უფლება აქვთ, მიიღონ და გაავრცელონ იდეები და თავად გადაწყვიტონ, რა არის მათთვის მისაღები ან მიუღებელი. აღნიშნული რაციონალის საფუძველზე დემოკრატიული საზოგადოების ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი გარკვეული აკრძალვების გარდა, პირები,

²¹ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია სიძულვილის ენაზე No. R(97) 20., 1997

²² „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 56.3

²³ საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2007 წლის 07 ნოემბრის 672/18 გადაწყვეტილება.

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2007 წლის 08 ნოემბრის 673/18 გადაწყვეტილება.

მათ შორის მაუწყებლებიც, უფლებამოსილი არიან, გადასცენ ნებისმიერი ინფორმაცია და ითვლება, რომ ადამიანებს ამ იდეებს შორის არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა აქვთ.²⁴

ამავე გადაწყვეტილებაში აღნიშნულია, რომ „გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდველი ნორმები უნდა იყოს გათვალისწინებული ნათელი და განჭვრეტადი, ვიწროდ მიზანმიმართული კანონით.“²⁵ სასამართლო, ასევე, ადგენს:

„მხოლოდ მაუწყებლის პოზიციის, ფასეულობების, იდეების მიუღებლობა არ შეიძლება გახდეს მისი გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი. სახელმწიფო ვალდებულია, დაიცვას ობიექტურად იდენტიფიცირებადი ინტერესები, მაგრამ არა სუბიექტური გრძნობები.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდველი ნორმები უნდა იყოს გათვალისწინებული ნათელი და განჭვრეტადი, ვიწროდ მიზანმიმართული კანონით. სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება გარანტირებული უნდა იყოს, როდესაც უფლების დარღვევას მაუწყებლის ბრალეული ქმედება იწვევს, ამასთან, გამოკვეთილი უნდა იყოს ის უფლება, რომლის დასაცავადაც გამოხატვის თავისუფლება შეიძლება შეიზღუდოს.

ზნეობრიობის საკითხების სასამართლო წესით განსჯადობა უარყოფით ეფექტს იქონიებს მაუწყებლის თავისუფლებაზე იმდენად, რამდენადაც, უმეტეს შემთხვევაში, ძნელია ობიექტურად იმის განსაზღვრა, რა შეესაბამება ზნეობრივ ნორმებს და რა არა. ასეთი საკითხების სასამართლო წესით განსჯადობა გამყინავ ეფექტს იქონიებს მაუწყებლის თავისუფლებაზე და შედეგად დააზარალებს მთლიანად საზოგადოებას.“²⁶

ცალსახაა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო 56-ე მუხლით დადგენილ სტანდარტებს ტოვებს (გარდა უხამსობისა) მედიის თვითრეგულირების სივრცეში, რადგან მიიჩნევს, რომ მედიის შეზღუვა შესაძლებელი მხოლოდ უფლების დარღვევის შემთხვევაშია (ანუ როცა დარღვევის ინტენსივობა ასეთ მაღალ ხარისხს აღწევს), სხვა შემთხვევაში ხელისუფლების ნებისმიერი ჩარევა მიიჩნევა გამოხატვის თავისუფლების უკანონო შეზღუდვად.

დღეს შემოთავაზებული ცვლილებების თანახმად, კომისიას შეეძლება თავად შეაფასოს და გადაწყვიტოს, თუ რომელი გადაცემა, რესპონდენტის გამონათქვამი ახდენს ადამიანის უფლების შელახვას, ვინაიდან აღნიშნული ცვლილებები შესაძლებლობას იძლევა თვითრეგულირების მექანიზმის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება გასაჩივრდეს კომისიასა ან/და სასამართლოში. მაგალითად, კომისიას შეეძლება შეაფასოს დისკრიმინაცია რომელიმე ნიშნით, ანდა ეთერში გაჟღერებული გამონათქვამი აუცილებელი იყო პროგრამის შინაარსიდან გამომდინარე თუ არა. ცალსახაა, რომ აღნიშნული ცვლილებით ვერ მოხდება ობიექტურად იდენტიფიცირებადი ინტერესების დაცვა. უფრო მეტიც, კომისია საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლებში შეძლებს იმსჯელოს სხვა პირთა სუბიექტურ გრძნობებზე, რაც ადმინისტრაციული ორგანოს მხრიდან დაუშვებელია.

რადგან 56-ე მუხლში არსებული ჩანაწერი ფართო ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, შემოთავაზებული ცვლილებებით კომისიას ენიჭება უფლებამოსილება თავად განსაზღვროს

²⁴საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის N1/3/421,422 გადაწყვეტილება.

²⁵ იქვე

²⁶ იქვე.

ეთერში გასული რომელი გამონათქვამი ეწინააღმდეგებოდა კანონს. ეს კი პირდაპირ რეგულაციაა.

არსებული საკანონმდებლო რეგულაციების „აუდიოვიზუალური მედია მომსახურებების შესახებ“ 2010/13/EU ევროპული დირექტივასთან შესაბამისობა

კანონმდებლობაში ცვლილების განხორციელების საჭიროებას - თვითრეგულირების მექანიზმის ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობას ადმინისტრაციულ ორგანოსა და სასამართლოში, საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისია ევროპული დირექტივით ხსნის და უთითებს „აუდიოვიზუალური მედია მომსახურებების შესახებ 2010/13/EU ევროპული დირექტივის მე-6 მუხლზე, რომლის თანახმადაც:

„წვერი სახელმწიფოები შესაბამისი საშუალებებით უნდა უზრუნველყონ, რომ მათი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი მედია მომსახურების მიმწოდებლების მიერ მიწოდებული აუდიო-ვიზუალური მედია მომსახურება არ შეიცავდეს რასობრივი, სქესობრივი, რელიგიური ან ეროვნული ნიშნით სიძულვილის გაღვივებას.“²⁷

თუმცა, ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ევროპულ დირექტივაში საუბარი არ არის იმაზე, რომ აღნიშნული ვალდებულება აუცილებლად მარეგულირებელი ორგანოსთვის მიმართვის უფლების მინიჭებით უნდა შესრულდეს. ევროპული დირექტივა ხაზს უსვამს იმას, რომ არ უნდა მოხდეს შუღლის გაღვივება აუდიო ვიზუალური მედიასაშუალებებით, როგორ უზრუნველყოფს ამას სახელმწიფო, ეს თავად უნდა გადაწყვიტოს ადგილობრივი კონტექსტისა და საჭიროებების გათვალისწინებით.

აღსანიშნავია, რომ თავად დირექტივის შესავალ ნაწილში აღნიშნულია, რომ სახელმწიფოებმა თავად უნდა გადაწყვიტონ სად არის უმჯობესი რეგულირების გამოყენება, სად თვითრეგულირების და რა შემთხვევაშია თანარეგულირება (co-regulation) მართებული, რაც ისევ და ისევ დამოკიდებული იმაზე, თუ რა გამოცდილება აქვს ქვეყანას. აქვე ხაზგასმულია თვითრეგულირების როლი და მნიშვნელობა და ნათქვამია, რომ დირექტივა არ სთხოვს სახელმწიფოებს რომ შექმნან ან საფრთხე შეუქმნან უკვე არსებულ თვითრეგულირების სისტემებს.

ამავე დირექტივის მე-4 მუხლის მე-7 პუნქტში აღნიშნულია: „ევროკავშირის წევრმა სახელმწიფოებმა დირექტივის მოქმედების სფეროში ეროვნულ დონეზე არსებული თანარეგულირება და თვითრეგულირება უნდა წახალისონ იმდენად, რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა მათი სამართლებრივი სისტემები.“²⁸

მართალია „აუდიო-ვიზუალურ მედია მომსახურების“ ევროპულ დირექტივაში არსებული ყველა მოთხოვნა ვერ იქნება თვითრეგულირების ნაწილი და კომისიას აკისრია ვალდებულება, რომ კანონმდებლობის დონეზე მოაწესრიგოს არსებული ხარვეზები, მაგრამ დირექტივის მე-6 მუხლში არსებული დისკრიმინაციული გამონათქვამები და მით უფრო „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 56-ე მუხლში არსებული ჩანაწერის რეგულირებაში გადატანის მოთხოვნა არსად არ არის მითითებული და არ შეიძლება

²⁷ აუდიოვიზუალური მედია მომსახურებების შესახებ 2010/13/EU ევროპული დირექტივა, მუხლი 6.

²⁸ აუდიოვიზუალური მედია მომსახურებების შესახებ 2010/13/EU ევროპული დირექტივა, მუხლი 4.7

განხილულ იქნას ერთადერთ გზად შუღლის გაღვივების, დისკრიმინაციის თუ ძალადობრივი მოწოდების შესამცირებლად. ამიტომ, შემოთავაზებული ცვლილებების დირექტივით გამართლება უსაფუძვლოა.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ შემოთავაზებული ცვლილებები არც თანარეგულირებას წარმოადგენს. ადმინისტრაციულ ორგანოში თვითრეგულირების მექანიზმის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების გასაჩივრება არ ნიშნავს კლასიკური გაგებით თანარეგულირებას.

თანარეგულირება რეგულირების და თვითრეგულირების ერთობლიობაა. მას მოიხსენიებენ აგრეთვე, როგორც სოციალურად განაწილებული რეგულირება ან რეგულირებადი თვითრეგულირება. ის ითვალისწინებს თანამშრომლობას ინდუსტრიასა და მარეგულირებელს შორის. ადელინ ჰულინი უთითებს (Hulin, 2014) სამართლებრივი ჩარჩოს თანახმად, რეგულაცია ენდობა ინდუსტრიას, მაგრამ მარეგულირებელი აკეთებს პრევენციას, რომ სისტემამ იფუნქციონიროს. თანარეგულირების ფარგლებში დასაშვებია საკითხის ბორდის პირობებში განხილვა, თუმცა, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია ბალანსი ადმინისტრაციული ორგანოსა (მარეგულირებლის) და ინდუსტრიის წარმომადგენლებს შორის.²⁹

აღსანიშნავია, რომ „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 56-ე მუხლში არსებული ჩანაწერი, რომელიც ეხება ომის პროპაგანდას თუ შუღლის გაღვივებას, გარკვეულწილად ასახულია საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტებში და იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე პირი, მათ შორის მაუწყებელი დაარღვევს ამ ნორმებს, დაეკისრება პასუხისმგებლობა.

მაგალითად, სისხლის სამართლით დასჯადი ქმედებაა „რასობრივი, რელიგიური, ეროვნული, კუთხური, ეთნიკური, სოციალური, პოლიტიკური, ენობრივი ან/და სხვა ნიშნის მქონე პირთა ჯგუფებს შორის განხეთქილების ჩამოსაგდებად ძალადობრივი ქმედებისაკენ ზეპირად, წერილობით ან გამოხატვის სხვა საშუალებით საჯაროდ მოწოდება, თუ ეს ქმნის ძალადობრივი ქმედების განხორციელების აშკარა, პირდაპირ და არსებით საფრთხეს.“³⁰

ასევე, ისჯება „საქვეყნოდ მოწოდება საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების ძალადობით შეცვლისაკენ ან სახელმწიფო ხელისუფლების დამხობისაკენ, ანდა ასეთი მოწოდების შემცველი მასალის გავრცელება, აგრეთვე ამავე მიზნით შეიარაღებისაკენ მოწოდება.“³¹

შესაბამისად, თუკი ნამდვილად იარსებებს რეალური საფრთხე შუღლის გაღვივების, ომის პროპაგანდის თუ ხელისუფლების დამხობის, დღესაც არსებობს სამართლებრივი მექანიზმები, მათ შორის მაუწყებლების წინააღმდეგ. ასეთი ფაქტების გამოძიება კი სისხლის სამართლის კოდექსის საფუძველზე სხვა სტრუქტურების კომპეტენციაა და აფრა კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის, ამასთან პირდაპირი ჩარევა.

საკითხის ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არსებული რეგულაცია არ მოდის

²⁹ Hulin A. “Statutory media self-regulation: beneficial or detrimental for media freedom?”, 2014, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34047/RSCAS_WP_2014_127.pdf?sequence=1 მასალაზე წვდომა: 29.10.2020.

³⁰ სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 239.1

³¹ სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 317

წინააღმდეგობაში ევროპულ დირექტივასთან და სრულად არის შესაძლებელი პირთა ინტერესის დაცვა ისე, რომ არ შეიზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება და არ მოხდეს სიძულვილის ენის საკითხების რეგულირებიდან თვითრეგულირებაში გადატანა.

დასკვნები და რეკომენდაციები

დასკვნის სახით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გამოიკვეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი:

- ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმისგან განსხვავებით პრაქტიკაში უფრო მოქნილი და აქტიურია და დგას მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმების გაძლიერებაზე მუშაობის დაწყების საჭიროება.
- სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით კანონმდებლობით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულების კონტროლი თავდაპირველად საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის რეგულირების სფეროში იყო, შემდგომ თვითრეგულირების სფეროში გადავიდა და დღეს საქართველოს პარლამენტი მსჯელობს გახდეს თუ არა საკითხი ისევ რეგულირებადი. თვითრეგულირებიდან რეგულირებაში გადასვლის აუცილებლობის არგუმენტად კი მოყვანილია „აუდიოვიზუალური მედია მომსახურების შესახებ“ 2010/13/EU ევროპული დირექტივა, რომელთან შესაბამისობაშიც უნდა იყოს საქართველოს კანონმდებლობა.
- დღეს არსებული რეგულაცია არ მოდის წინააღმდეგობაში ევროპულ დირექტივასთან და სრულად არის შესაძლებელი პირთა ინტერესის დაცვა ისე, რომ არ შეიზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება და არ მოხდეს სიძულვილის ენის საკითხების რეგულირებიდან თვითრეგულირებაში გადატანა. ცხადია დადებითად უნდა შეფასდეს ის ფაქტი, რომ სახელმწიფო ცდილობს შემცირდეს სიძულვილის ენის, შუღლის გაღვივების თუ არასრულწლოვანებზე მავნე ზეგავლენის მომხდენი პროდუქციის სამაუწყებლო ეთერში გაშვება, თუმცა პრობლემის მოგვარების არასწორი გზა არის შერჩეული. მიუღებელია კომუნიკაციის ეროვნული კომისიისთვის პროგრამაში ჩარევის შესაძლებლობა და ამის საფუძველზე მაუწყებლების სანქცირება, ვინაიდან შესაძლოა ის გამოყენებული იყოს სწორედ პასუხისმგებლიანი და კეთილსინდისიერი მაუწყებლების წინააღმდეგ.

საქართველოს მსგავს ქვეყანაში, სადაც დემოკრატიული ინსტიტუტები არ არის მყარი, კომისიის შემოსვლა მედიის შინაარსში, ვერ ჩაითვლება პროგრესულ ნაბიჯად. ამასთან, თუკი დადგება რეალური საფრთხე ან შუღლის გაღვივების ანდა სახელმწიფოებრივი წყობილების შეცვლისკენ მოწოდების, არსებული საკანონმდებლო აქტები იძლევა რეაგირების უფრო მეტად ეფექტიან საშუალებას, ვიდრე ეს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიისთვის ამ უფლებამოსილების მინიჭების შემთხვევაში იქნებოდა.

შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ რეგულირების ნაცვლად გამოვიყენოთ ის მექანიზმები, რომელიც დღეს გაგვაჩნია თვითრეგულირების მხრივ, გავზარდოთ მისი ეფექტიანობა და ამგვარად შევასრულოთ ასოცირების ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება.

ბიბლიოგრაფია:

Christian, W. Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F. Inglehart, and Christian Welzel. (2009). "Democratization", Oxford University Press.

Hulin, A. "Statutory media self-regulation: beneficial or detrimental for media freedom?" (2014). https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34047/RSCAS_WP_2014_127.pdf?sequence=1
მასალაზე წვდომა 29.10.2020

ზოიძე ბ., ბურდული ი., გოცირიძე ე. და სხვები, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი (2013). თბილისი, გამომცემლობა „პეტიტი“

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, „მაუწყებლობის თვითრეგულირება: კანონმდებლობა და პრაქტიკა“, (2014). <http://mdfgeorgia.ge/uploads/mautskeblis-tvitregulireba-kanini-praqtika.pdf>,
მასალაზე წვდომა 29.10.2020

ლანგი, ი. (2003). „მედია და არჩევნები“. თბილისი, გამომცემლობა „რეგთაიმი“

ჯორბენაძე ს., ბახტაძე უ., მაჭარაძე ზ., „მედიასამართალი“ (2014). თბილისი, გამომცემლობა „ქოლორი“

საქართველოს კონსტიტუცია, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>
მასალაზე წვდომა 09.11.2020

„აუდიოვიზუალური მედია მომსახურების შესახებ“ 2010/13/EU ევროპული დირექტივა, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0013> მასალაზე წვდომა: 09.11.2020

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია სიძულვილის ენაზე No. R(97) 20., 1997, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090001680505d5b> მასალაზე წვდომა 09.11.2020

სისხლის სამართლის კოდექსი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426> მასალაზე წვდომა 09.11.2020

„მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონი, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32866?publication=59> მასალაზე წვდომა 09.11.2020

„სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონი, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33208?publication=6> მასალაზე წვდომა 09.11.2020

„მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი“ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/82792?publication=0> მასალაზე წვდომა 09.11.2020

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2007 წლის 07 ნოემბრის 672/18 გადაწყვეტილება, <https://www.comcom.ge/ge/legal-acts/solutions/2007-672-18.page> მასალაზე
წვდომა 09.11.2020

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2007 წლის 08 ნოემბრის 673/18 გადაწყვეტილება, <https://www.comcom.ge/ge/legal-acts/solutions/2007-673-18.page> მასალაზე
წვდომა 09.11.2020

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის #1/1/468 გადაწყვეტილება, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1640006?publication=0> მასალაზე
წვდომა 09.11.2020

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის N1/3/421,422 გადაწყვეტილება, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1129248?publication=0> მასალაზე
წვდომა 09.11.2020

Lingens v Austria, the European Court of Human Rights (1986),
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57523%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57523%22]}) მასალაზე წვდომა 09.11.2020

Oberschlick v Austria, the European Court of Human Rights (1991),
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57716%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57716%22]})
მასალაზე წვდომა 09.11.2020